

beriyile korunan bir cehen-nemdi. Şimdilerde ayağa düşmüş, “bir tık” uzaklığın-da ve kolaylığında. Üzerle-rinde olmadık hayvani fante-ziler denenerek işkence yapı-lan mahkumlara, hallerini dünyaya ihbar edecek olan-ların cellatlarından başkası olmadığı söyleneceydi, ne der-lerdi?

Bu minval üzere düşünün-ce, gaf sahibinin şecaat arz etmek niyetiyle sarf ettiği sözlerin, en fazla kendi yas-landığı siyasi geleneğin geç-mişini ve topluma bakışını if-şa etmesi anlamlı. Galiba şimdiye kadar “laf sahibi”

olanlar, “gaf sahibi” olmaya başladıkça, hem aydınlanac-ak hem de fail-i meçhul sa-nılan fail-i malumları satır aralarında yakalamaya de-vam edeceğiz. Ne demişti ay-nı siyasi geleneğin merhum-mahdum fizikçi lideri: “Ger-çeğin eninde sonunda ortaya çıkmak gibi kötü bir huyu vardır!” ■

Devletin hafızasında Dersim

Ali Balcı

FRANSIZ düşünür Michel Foucault, ifadelere odak-lanmanın ve onları “ken-di içinde ve dışında (etrafın-da) yaşanan ilişki oyunlarını betimlemesi”ne imkan sağla-yacak şekilde serbest bırak-manın analizci için yeterli ol-duğunu belirtir. “Deşifre edi-lemez olanın peşine düşüp, saklı olanı açığa çıkarmak” yoluyla “ifadelerin kendileri-nin dışına çıkarak konuşan öznenin niyetini ve onun bi-linçli etkinliğini” çözmeye ça-lışan analizlere karşı çıkar. Böyle bir analizin dokümana “doğruyu söyleyip söylemedi-ğini, samimi ya da sahtekar olup olmadığını” sorarak as-lında “tarihi yeniden inşa et-me”ye giriştiğinin altını çizer. “Tarihin bu ideolojik kullanı-mı”ndan kurtulmak gerektiği öğüdünü verir.

Peki, Dersim söz konusu olunca Foucault’nun “söyle-nen şeylerin tam olarak söy-lendikleri haliyle” ele alınma-sını öğütleyen bu argümanı nasıl işler? Devletin birincil ağızdan konuşmasını temsil

eden TBMM Tutanakları bu noktada hayli işe yarar. Bu tutanaklarda Dersim’in hangi ifadelerle birlikte kullanıldığı, nasıl tanımlandığı ve devletin Dersim’i nasıl ele almayı planladığı görülebilir. Elbette tutanaklar tek başına bütün resmi göstermez; fakat o dö-nemde devletin Dersim’e bak-ma biçimini ele verir.

Meclis Tutanaklarında Dersim

Atatürk’ün 1 Kasım 1935’te TBMM’nin açılışında dile ge-tirdiği “Dersim bölgesinde esaslı bir ıslahat programının tatbiki de düşünülmüştür” ifadesi ile devlet Dersim’i *esaslı* bir şekilde ele almaya başlar (TBMM, 1935: 2). 25 Aralık’ta Meclis’e Dersim’in isminin değiştirilmesi, teşki-lat ve idaresinin yeniden yapı-landırılmasına dair bir kanun tasarısı getirilir. Görüşmeler-de söz alan dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, bölge hal-kını “Aslen Türk unsuruna mensub bir kitle” olarak ta-nımlar ve “halkı cahil, biraz da toprağın fakirliği dolayısı

ile halkı fakir olur ve eli de si-lahlı bulunursa” böyle bir yer-de vukuatın eksik olmayaca-ğını dile getirir. Kaya’ya göre, “asıl hareketi askeriyeyle icab ettiren *hastalık*” o güne kadar “ne tahlil ve ne de tedavi edil-miştir.” Devletin bu hastalık için düşündüklerini de Kaya şu şekilde dile getirir: Cum-huriyet “medeni usullerle bir tedbir düşündü ve bu program ile memleketin her yerinde ol-duğu gibi buraların da Cum-huriyetin feyizlerinden istifa-de etmesini temin edecektir” (TBMM, 1935a: 175).

Kaya’nın konuşmasından hemen önce kabul edilen ka-nunla “Erzincan vilayetinin Plümur kazası ile Elaziz vila-yetinin Nazimiye, Hozat, Mazgird, Ovacık, Pertek, Çe-mişkezek kazalarından teşek-kül etmek üzere Tunceli vila-yeti kurulmuştur”. 2884 sayı-lı “Munzur Vilayeti Teşkilat ve İdaresi Hakkında Kanun” ile de “Tunceli vilayetinde memleketin diğer tarafların-da tatbik edilen usullerden ayrı bir usul tatbik edilmesi”

mümkün hale getirilir (TBMM, 1935a: 179). Kanunun gerekçesinde bu bölge için, “çok güzel semereler veren Cumhuriyet kanunlarının... arzu edilen faydaları temin etmediği” tespiti yapıldıktan sonra, “kendilerini bir takım ağaların, mütegalibelerin nüfuz tesirlerinden korumağa muktedir olmayan... halkı, Hükümet daha yakından vesayeti altına almağı ve olgun vatandaşların kanunları anlayarak onlara mutakabilen riayet ederek kendi kendilerine koruyabildikleri haklarını buralarda Hükümet ci-

niş yetkilerle donatılır.

Bu kanunun uygulanmaya konulması istenilen sonuçları vermez. Konu Nisan 1937’de tekrar Meclis’te gündeme gelir ve Şükrü Kaya devletin bölgeye ilişkin politikasını bir kez daha tekrarlar: “İslahat programını doğru yoldan şaşan aşiretlere asla cesaret vermeyecek bir surette tahakkuk ettirmek kararında” olan hükümet, “jandarma ve idare teşkilatını şimdiye kadar girmedikleri yerlere sokarak Devlet

lebilir: “ne kadar müşkülata uğrasa, ne kadar çok sene sürse yaz ve kış bu programı biz orada tatbik edeceğiz.”

Devletin Dersim’deki olayları nasıl ele aldığını ise 18 Eylül 1937’de Meclis’te “Tunceli ıslahatı hakkında” verdiği beyanatta İnönü şöyle anlatır: “silahları kullanmak için hiçbir tereddüt olmadığı halde isyan edenlere karşı silah kullanan ordu heyetleri ve Cumhuriyet jandarması... son derecede şefkatle, kuvvet içinde mündemiç olan *şefkatle*, hareket” etmiştir (TBMM, 1937c: 344). Fakat bu ifade

Dersim isyanının lideri olduğu gerekçesiyle Elazığ’da askeri mahkemede yargılanan Seyit Rıza ve arkadaşları...

hazları ile kesin, kati ve yakından koruyacak tedbirler almağa lüzum” olduğu belirtilir (TBMM, 1935b: 1). Kanuna göre, bölgenin vali ve komutanı olacak kişi, “vilayeti teşkil eden kaza ve nahiyelerin hudut ve merkezlerini değiştirmek”, “vilayet halkından olan fertleri ve aileleri vilayet içinde bir yerden diğer yere nakletme ve bu gibilerin vilayet içinde oturmalarını menetme” ve verilen idam hükümlerini onaylama gibi ge-

otoritesini yerleştirmek ve vatanın her tarafında cari olan medeni ve kanuni hayatı tesis etmek” hedefi gütmektedir (TBMM, 1937: 18). Kısa bir süre sonra İsmet İnönü, bölgede uygulanmakta olan ıslahat programının “bu *mıntıkayı medenileştirmek için* bütün vasıtalarla ve hususi hükümler dâhilinde orada geniş bir çalışma teferruatını ihtiva ettiği”ni belirtir (TBMM, 1937a: 315). Devletin kararlılığı ise İnönü’nün şu sözlerinde görü-

dışında operasyonların sürdüğü dönemde Meclis kürsüsünden devletin Dersim’de askerî anlamda neler yaptığına dair bir bilgi yoktur. 1939’da dönemin Dâhiliye Vekili Faik Öltrak, Tunceli Kanunu’nun süresinin uzatılmasına ilişkin bir oturumda belli bir zümrenin bölgedeki uygulamaları “halkı ifsad için vesile ittihaz eylediği”ni belirttikten sonra, devletin “katği bir *tedib* (haddini bildirme) hareketi”ne geçtiğini ifade

eder (TBMM, 1939: 175). Bu hareketin sonucunda ise bölge “haydutlardan tamamen temizlenmiş bir hale” getirilir ve böylelikle Dersim’de “müstakar, daimi ve asla bozulmayacak olan nizam ve asayişin ebediyen takrirı” sağlanır (TBMM, 1939: 176).

Bu aşamadan sonra ise Devletin Dersim’e ilişkin planları açık bir şekilde dile getirilir. “Türkün esaslı bir yurdu ve esaslı bir köşesi olan

ve bütün evlatları Türk kanından iken her nasılsa biraz ihmal yüzünden bugüne kadar atıl bir vaziyette kalarak menfi bir vaziyet almış olan bu vatan köşesi”nin Türklüğünün farkına vardırılması gerektiği 1939 yılı geldiğinde dillendirilir (TBMM, 1939: 178). Kazım Karabekir “tama- mı ile bizden hiç farkı bulun-

mayan Türk olduklarını bunlara sindirmek... öz Türk olduklarını her vasıta ile, muhtelif kanallarla anlatmak... ve bu fikri yerleştirmek” lazım geldiğinden bahseder (TBMM, 1939: 178). Bütün bunları hayata geçirmek ise “*her tarafta Hükümet kudreti, Hükümet nurunun parladığı*” bir ortamda bu kişilerin “*kendilerinin halis Türk oldukları*”nı fark etmeleri zor olmaz (TBMM, 1939: 177 ve 178). ■

Dersim tarih bozumu

Abdulhamit Kırmızı

DALLAR meyveye durdu, meyveler düşmeye başladı; bir tarih bozumu yaşıyoruz. Teslim-tesellüm belgeleri yırtıldı, iade fişleri hazırlandı; tarih tarihçilerden geri alınıyor. Zaten uzmanlıklarının hakkını verememişlerdi. Varlıklarını varlığına armağan ettikleri “yüce kapı” tarafından makbul sayılmak ve unvanlarını korumak için tarihe yalan söylemiş, onu saklamış ve susturmuşlardı. Tarih diye bir şey yoktu zaten, hepi topu tarihçi vardı. O ne yazdıysa vardı, ne yazmadıysa var değildi.

Tarihçiler tarihi onu yaşayanlar kadar hak edememişlerdi. Yüksek kültür dergilerinde yayınladıkları çok puanlı makalelerle bilinmesinciliğin dibini boylarken, atı alan ulus-devlet Üsküdar’ı geçmişti ve hatta neredeyse oradaki tüp geçit inşaatını bitirmişti.

Tarihi en iyi yaşatan onu yaşayanlardır. Tarih her ney-

se, onu en iyi anlatan yerel hafızadır. Bu önermeye büyük şehirlerdeki zihinleri okuyarak bulanmış şizofren hafızalar dâhil değildir. Okudukça körelen zihinler için “Dersim”, en fazla bıyıkları sakalları birbirine karışmış vahşilerin yaşadığı bir yasak yer adıydı. “Diyarbakır Cezaevi” yüce bir terbiye mektebiydi. “Kürdistan” kadimden beri bir coğrafyanın adı değil, dış mihraklı bölücü ideologların uydurduğu bir hiçbiriydi. “Şeriat” molların Tanrı adına kafa kestikleri bir rejim, “tarikat” çocukların kandırıldığı bir miskinler yuvası, “Alevilik” Atatürk’ün en sevdiği din anlayışıydı. “Vatan” dört tarafı düşmanlarla çevrili ve Malazgirt’ten beri her daim kurtarılası kara parçasıydı. “Komşu devletler” üşüşken yağmacılar gibi her an Türk’ü boğmaya hazırды. “Mükellefiyet” Zonguldak’ta işçilerin zorla madenlerde ölmeye gönderilmesi değil, mua-

sır medeniyetler seviyesine çıkmak için inşa edilen fabrika bacalarının tütmesi demektir. “Kıbrıs” barış götürmek için savaştığımız, evrenin en önemli adasıydı. “Sağ” sarımsak ve “sol” soğan idi. Ona ne mutluydu, buna değildi.

Bütün “Ermeniler” Rusların, “Rumlar” Yunanistan’ın, Yahudiler “Siyonist İsrail’in eli kanlı gözü dönmüş ajanlarıydı. Biz “Çılgın Türkler” bırakın bir soyu, bir kalbi bile kırmış olamazdık. Kırsak da kırmasak da buna “kalp kırımı” diyemezlerdi; çünkü bizim de çok kalplerimiz kırılmıştı. Bizim kalplerimiz onlarınkinden daha çok patlıcandı. İnanmıyorlarsa parmaklarıyla sayınlardı.

Ulus-devletin “milli tarih” dersleriyle vatandaşlarına giydirmek istediği tarih elbisesi kenarlarından aşınmaya, dikişleri atmaya başladı. Adam büyüdükçe elbiseye sığmaz oldu. ■